

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 november Hónapló

Balla D. Károly: Kapok vagy nem kapok?

Boró néni a vasárnapi ebédet főzi a konyhában, Miklós bácsi a dolgozószobában szöszmötöl, értékes könyvgyűjteményének féltett darabjait rendezgeti. Roppant elégedett, mert sikerült teljessé tennie Révai nagy lexikonát. Igaz, kicsit fáradságos munkával pótolta az egyetlen hiányzó kötetet – de megérte. Ám ahogy igazgatja a vastag tómuszokat, egéripiszkot talál. Közelebről is szemügyre veszi a fekete szemcséket, igen, semmi kétség. Kiemel néhány könyvet a lelet környékéről, alaposan megvizsgálja őket. A negyediken aztán felfedezi az éles kis fogak nyomát: a bőrtábla sarkát csúnyán megbontotta a hivatlan látogató.

Miklós bácsi agya elborul: más már nem hiányzott, csak hogy rágcsálók tegyék tönkre értékes példányait. Sürgősen tenni kell valamit.

Felindultan kitrappol a konyhába, megáll a tűzhelynél serénykedő felesége mögött.

– Boró, egér van a házban!

Miklós bácsiról tudni kell, hogy a leghétköznapibb mondatokat is valami ünnepélyes, jelentőségteljes hangsúllyal képes kimondani, külön-külön megnyomja a szavakat, megnyújt egy-egy szótagot, ritmust, lendületet ad a szintagmáknak, szinte kottázni lehetne. „Hús, mindig csak húús, úúútalom a húúúúst” – mondja majd nemsokára az ebédnél, szóról szóra fokozza a nyomatékot, mindenki felkapja a fejét, de amikor odanéznek, ő már nagy gusztussal nyeldekli az ünnepi malacsültet. Dehogy jut náluk mindennap húsféle az asztalra, a kis produkcióval csupán a távolról érkezett rokonságot próbálta szórakoztatni a maga módján. A vele élők megszokták furcsaságait és éneklő hangját, de a ritkábban idelátogató vők, unoka-menyek, sógornők kicsit mindig megrökönyödnek, gyerekeik pedig az első adandó alkalommal egymást túlkiabálva igyekeznek utánozni a pater familiarist. Mintha száz tyúkot kergetnének, húúússog az egész udvar.

Miklós bácsi hangjába most az indulat külön színt visz, kis tremoló keveredik bele, amikor ismételten közli szörnyű felfedezését:

– Boró, egér van a házban!

Borbála továbbra is úgy tesz, mintha nem hallaná, kicsit talán orrol urára, mert előre tudja, hogy amikor majd a mindjárt megérkező vendégekkel a terített asztalhoz ülnek, akkor Miklós még a húsrá tett megjegyzés előtt elő fogja adni egy másik szokásos produkcióját. Mivel az unszolás ellenére elsőként senki sem akar merni a sáfránytól sárgálló levesből, ő, a háziasszony fogja kiszolgálni a család apraját-nagyját. Mire mindenkivel végzett és éppen a családfő tányérja fölé vinné a merőkanalat, az ő drága párja váratlanul felkapja a tányérját, megfordítja és pápaszemét igazgatva fennhangon silabizálni kezdi az aljára ütött védjegyet:

– Te Boró, ez csak nem az a híres porcelánkészlet? Igen, rá van írva, hogy Róó-zen-tááá-ler.

De meglehetősen, nem is emiatt hagyja figyelmen kívül az egerezését a háziasszony: egyszerűen nincs ideje és figyelme arra, hogy ezzel foglalkozzon, ég a keze alatt a munka, lánya és veje már rég kimentek a vasútállomásra az Ungvárról érkezők elé, minden percben betoppanhat a rokonsereg, addigra mindennel készen akar lenni. Így aztán Miklós harmadszor ismétli:

– Boró, egér van a házban!

– Hadd legyen.

– Haaad legyen?? – háborodik fel az elrágott könyvsarok károsultja, majd még jobban felemeli hangját: – Összerágja mindenünket, koldusbotra juttat minket!

Ütemhangsúlyosan kopognak a szótagok, csak utólag veszi észre, hogy ősi nyolcasokban rögtönzött kétsoros rímelő verset. Ezzel a spontán költéssel igen elégedett, kis szünetet tart, majd a fenyegető egérvészély radikális elhárításának izgató szándékával eszközöket kér a nagy haditetthez.

– Boró, kérek egy deszkát, egy kajsztront és egy fél diót!

Az persze nem jöhet szóba, hogy a kellékeket maga keresse elő a kredencből, fogalma sincs, mi hol áll, de hát nem is lehet az anyagbeszerzés alantas munkája azé, akié a remek idea és aki a nagyszerű konstrukciót fel fogja építeni: a vágódeszkára ráteszi a felborított lábast, aztán oldalt kicsit megemeli és ügyesen alátámasztja az élére állított fél dióval úgy, hogy a bele befelé legyen. Jön az egér, érzi a dió illatát, közelít, szaglászik, de a falathoz bizony csak úgy jut, ha megkerüli a fél diót és ezzel a lábas alá kerül. Amint harapdálni kezdi a finomságot, a támaszték kicsúszik, a lábas pedig ráborul. Akkor ő bejelentheti, hogy az általa gondosan és leleményesen épített egérelhárító mechanizmus működtetése meghozta eredményét, a pórul járt betolakodót Boró deszkástul-kajsztronostul kiviheti a házból. Mi jó vadászat lesz!

Miklós bácsi kreativitása nemcsak ebben nyilvánul meg, egyébként is szeret úgynevezett gépeket konstruálni. Például az ebédülő ablaka fölött a függönyre varrt gyűrűk nem futottak simán a karnisdróton, Borónak néha vesződnie kellett a besötétítéssel. De nem sokáig, mert az ötletes megoldások szakértője segítségére sietett: keresett az udvaron egy megfelelő hosszúságú karót, behozta a szobába, és bemutató oktatás keretében beavatta asszonyát a probléma kezelésének bonyolult folyamatába. A bot azóta ott áll a sarokban, és a család fő nyomán mindenki függönybehúzó gépnek hívja.

– Boró, kérek egy deszkát, egy kajsztront és egy fél diót! – hangzik el másodszor is a most már izgatott követelés. – Kapok vagy nem kapok?

– Nem kapsz, fiam.

Az elutasítás igencsak zokon esik a ház urának, de hát azt azért tudni kell, hogy kissé rabiátus természete és sok furcsa mániája szelíd félénkséget palástol: nagy hangja és még nagyobb szavai mögött végső soron mégiscsak egy papucsférj lapul. Hogy mégse kelljen akciója után leforrázva elkullognia, ezekkel a roppant fenyegető szavakkal távozik a veszett csata helyszínéről:

– Boró, ez meg lesz jegyezve! Érted, ez meg lesz jegyezve!

Éva szerint Tibor bácsi halálával Ungvár utolsó gavallérja távozott.

Az elmúlt nyolc-tíz évünk arról szólt, hogy a szüleinkkel egyívású „régi emberek” lassan kihulltak a sorból. Anyámnak-apámnak aránylag hosszú élet adatott, így aztán szinte minden barátjukat eltemették. Tibor bácsin kívül alig is voltak korukbéli öregek a temetésükön.

Mitől lennének ők „régi emberek”? Miért érzem úgy: nincs átmenet, nincs folytonosság: szakadék tátong köztük és az akár csupán 10-15 évvel fiatalabbak között? Talán mert abban a világban születtek és voltak gyerekek, kamaszok, fiatal felnőttek, amely menthetetlenül eltűnt a történelem süllyesztőjében. Eltűnt, visszahozni politikai szándékkal sem lehet – de öregeink nemzedéke akár három emberöltő múltán is hordozta magán a következetesen boldog békeidőknek nevezett, valójában két világégés közötti kornak a jegyeit. Ők azok, akik még latint tanultak a gimnáziumban, akik még jártak illemtanórára és tánciskolába, ők azok, akik fejből tudták a Toldi első énekét és két lapozásra megtalálták a lexikonban a keresett szócikket. Ők azok, akik feltétlenül visszaadják, amit kölcsönkértek, akikhez igazítani lehet az órát, akik elsején okvetlenül befizetik a lakbért és akik számára az adott szó szentségnek számít.

Nem, nincsen bennem semmi nosztalgia, egyáltalán nem gondolom, hogy az új világ felfokozott életritmusában és gyökeresen megváltozott viszonyai közepette az unokák és dédunokák generációjának is olyan normákhoz kellene igazodnia, mint felmenőiknek. Hiszek a haladásban és nem tartom végzetes bajnak, hogy a régi értékrend felbomlott – mégis sajnálom, hogy a „régi emberek” jószerével anélkül távoztak közülünk, hogy bármit is át tudtak volna adni másra figyelő, másban érdekelt, másra fogékony utódaiknak.

Évának sem fog már soha senki úgy bókolni és úgy kezet csókolni, mint a nyolcvanéves Tibi bácsi tette. Utoljára fél lábon inogva, fájós derekát kihúzva a színház forgalmas lépcsőjén, mit sem törődve azzal, hogy lovagias gesztusa életveszélyes zuhanással fenyegeti. Vége az előadásnak, lefelé sodródik a tömeg, de ő az ellentétes irányba igyekszik, mert valamit ott felejtett, valami hallatlanul fontosat, amit nem veszíthet el. Most mégis megáll, hogy üdvözöljön egy szembejövőt, kezet csókol, aztán délcegen kihúzza magát, mint aki hosszú monológra készül.

Családunk utolsó öreg barátja számomra azóta is ott egyensúlyoz a színházi lépcső bársonyszőnyegén. Egyik lába a múltban, a másiknak a helyét nem találja. Meginog, de mindvégig állva marad, pedig valamit elvesztett, amiért már nem mehet vissza.

*

Családi ebéd nálunk nemigen múlhatott el anélkül, hogy apám legalább egyszer fel ne pattant volna, hogy lexikont, szótárt, térképet, növényhatározót hozzon ki a dolgozószobájából. A felvetődő témák legtöbbször elvezettek egy-egy olyan fogalomhoz, kifejezéshez, eseményhez, amelyről vagy mást-mást tudtunk, vagy együtt sem tudtunk eleget. Kérdés nem maradhatott megválaszolatlanul.

– Még hogy a hiéna a macskafélék közé tartozik, ugyan! – és apám már ugrott is, hozta a Brehmet, hogy mindnyájunk okulására tisztázzuk a nevezett ragadozó rendszertani helyét.

Ezt a szokását alighanem rokonától, egy „még régebbi ember”-től vette át, akinek az első világháború alatt a legnagyobb gondja az volt, hogy Révai nagy lexikonának akkor megjelenő új és újabb darabjait beszerezze, s akinek a trianoni tragédia feletti fájdalmát tovább fokozta, hogy a XIV. kötethez nem sikerült hozzájutnia.

Leányuk néhány évvel később vőt hozott a házba, és miután berendezkedtek, Miklós bácsi mindig talált valami indokot, hogy belépjen a fiatalok szobájába: a polcon ott sorakozott a teljes sorozat. Ennél jobb partit nem is csinálhatott volna a lánya, gondolta, és ujjbegyét végighúzta a XIV. kötet gerincén. Addig-addig cirógatta, még végül nagy elhatározásra jutott.

Egy teljes évig tartott, amíg lemásolta. Szép fehér papírra, gyöngybetűkkel. Az ábrák főbb kontúrjait félig átlátszó cigarettapapírra vitte, ezeket beragasztotta a megfelelő helyre, aztán az egészet bőrbe köttette Kassán lakó sógorával, akinek alighanem ez volt az utolsó munkája, mert addigra az Arany álmodozás nevű vendégfogadóban lassacskán leeregette a torkán a hozományba kapott műhellyel együtt járó vagyont, adósságba verte magát, el kellett adni a könyvkötészetet. De a nevezetes XIV. Révai még elkészült, hogy Miklós bácsi attól kezdve délelőttönként kivonulhasson vele a konyhába, és amíg asszonya süt-főz, ő az izgalmasabb szócikkek felolvasásával szórakoztathassa.

– Képzeld, Boró, azt írja a lexikon, hogy a Mont-Pelé tűzhányó kitörésekor 1902-ben a közeli városka negyvenezer lakosa halt meg a katasztrófában. A hegy pedig, amelyik azelőtt 1350 méter magas volt, mivel a krátertölcséren kilökődött anyag megmerevedett, 1903. május közepétől július elejéig 1608 méter magasra nőtt. Hát nem fantasztikus, Boró!?

*

A napokon belül esedékes ukrainai parlamenti választásokról leginkább az jut eszembe – ha már úgys benne vagyok a múltidézésben –, hogy nagykorúságomtól kezdve hosszú ideig mindig minden országos és helyi választáson részt vettem, lévén a Szovjetunióban ez többé-kevésbé kötelezőnek számított, és a lakosság 99,9 százaléka engedett ennek a nem túl erőszakos, de határozott pressziónak. Igaz, nem hívtuk választásnak, hanem szavazásnak, mert választék aztán nem volt: egy jelöltből arra az egyre adtuk a voksunkat. Az ország sorsát illetően az egész ceremóniának az égvilágon semmi jelentősége nem volt, a törvényhozás és a végrehajtó hatalom ekképpen megválasztott képviselőit úgys kézilég irányította a párt, a pártvezetők pedig a tagság soraiból kerültek ki a demokratikus centralizmusnak elkeresztelt kontraszelekciónak révén.

A független Ukrajna megalakulásával a szavazási kényszer megszűnt, és én boldogan gyakoroltam az állampolgári felelőtlenséget. Gondoltam, ha eddig tékozoltam, ezután inkább megtartom magamnak a voksaimat.

Ahogy teltek az évek, és ahogy társadalomfelfogásom fejlődésnek indult, egyre nagyobb fejcsoválással vettem tudomásul saját léhaságomat. Ám a néphatalom gyakorlásának az a kecsegtető perspektívája, hogy a sok rossz közül módom van a legkevésbé rosszat választani, kevésbé bizonyult vonzónak, mint az önhitt gesztus, hogy kijelenthetem: ami ebben az országban történik, ahhoz én soha nem adtam a nevemet.

Igaz, mielőtt a passzív rezisztencia önvédelmi burkába bebújtam volna, egyszer én is követeltem nyugati típusú demokráciát, jóléti jogállamot, szociális biztonságot.

Nem kapsz, fiam.

Azóta is ez van megjegyezve.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Balla D. Károly: Miszerintünk** Veszélyes dolog a jövő. Szünet nélkül azzal fenyeget, hogy bekövetkezik...
2. **Balla D. Károly: Parlagon** Egy manzárdőr feljegyzéseiből, 2009. október Nehéz lenne megmondani, húsz éve...
3. **Balla D. Károly: Hazaszer** Ungvár, 2010. július Idős ungvári asszony (na jó: állandó viselete,...
4. **Balla D. Károly: Zsanérsikoly** Nem volt egerünk, hát a macskánk hozott egyet. Előbb a...
5. **Balla D. Károly: Idegentítés** Régóta tudom, a kedvezőtlen induló helyzet és a siker elérését...

Cimkék: **Balla D. Károly**